

3. Ильин В. Н. Стилизация и стиль. Ремизов и Розанов / В. Н. Ильин // Василий Розанов : Pro et contra [антология] : в 2-х кн. – СПб. : Изд. русского христианского гуманитарного института, 1995. – Кн. 2. – 1995. – С. 403–412.
4. Розанов В. В. Мысли о литературе / В. В. Розанов; [вступ. статья и комм. А. Н. Николукина]. – М. : Современник, 1989. – 607 с.
5. Розанов В. В. Несовместимые контрасты жития / В. В. Розанов. – М. : Искусство, 1989. – 605 с.
6. Ильин И. А. Одинокий художник. [Статьи. Речи. Лекции] / И. А. Ильин. – М. : Искусство, 1993. – 352 с.
7. Монтень М. Опыты : в 3-х кн. / М. Монтень. – М. : Наука, 1958. – Кн. I. – 1958. – 326 с.
8. Пушкин А. С. Полн. собр. соч. : в 19 т. / А. С. Пушкин. – М. : Воскресение, 1994–1997. – Т. II. – 1994–1997. – 437 с.
9. Мальчукова Т. Г. Античные и христианские традиции в поэзии А. С. Пушкина / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : ПетрГУ, 1998– Ч. II. – 1998. – 114 с.
10. Филин М. Д. Пушкин как русская идеология в изгнании / М. Д. Филин // «В краю чужом». Зарубежная Россия и Пушкин. [Статьи. Очерки. Речи] / [сост., вступ.ст., комм. М. Д. Филин]. – М. : Русский мир, 1998. – 495 с.
11. Бахтин М. М. К философии поступка / М. М. Бахтин // Работы 1920-х годов. – К. : Next, 1994 – С. 7–68.
12. Зеньковский В. В. История русской философии : в 2 т. / В. В. Зеньковский. – Л. : Эго, 1991 – Т. 2. – Ч. II – 1995. – 264 с.
13. Розанов В. В. «Вечно печальная дуэль» <Лермонтов> / В. В. Розанов // Новое время. – 1898. – № 7928.
14. Розанов В. В. Мимолётное. 1914 год / В. В. Розанов // Когда начальство ушло / [под общ. ред. А. Н. Николукина]. – М. : Республика, 1997. – 672 с.

УДК 811.111'06" 42-26

Максимук В.М.
(Львів, Україна)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ ТА ПРОСТОРУ В РОМАНІ САЛЛІ БОМЕН «ДОЛЯ»

Стаття присвячена дослідженню актуалізації художнього часу та простору в художньому тексті. Розглянуто теоретичні засади категорій художнього часу та простору, їх роль в інтерпретації художнього тексту. Висвітлені засоби хронотопної організації роману Саллі Бомен «Доля».

Ключеві слова: художній час, художній простір, хронотоп, проспекція, ретроспекція, змістовна зв'язність тексту, антропоцентричність.

© Максимук В.М., 2011

Статья посвящена исследованию актуализации художественного времени и пространства в художественном тексте. Рассмотрены теоретические положения категорий художественного времени и пространства, их роль при интерпретации художественного текста. Освещены способы хронологической организации романа Салли Бомен «Судьба».

Ключевые слова: художественное время, художественное пространство, хроно-тон, проспекция, ретроспекция, смысловая связность текста, антропоцентричность.

The article deals with research of actualization of time and space in the text of fiction. Theoretical notions of categories of time and space in fiction are considered, their role in the text interpretation is analyzed. Ways of time and space organization are illustrated on the basis of the novel "Destiny" by Sally Beauman.

Key words: fiction time, fiction space, chronotop, prospection, retrospection, sense cohesion of the text, anthropocentricity.

Категорії художнього часу та простору розглядаються багатьма дослідниками [1: 136–141; 2: 77 – 80; 3: 53 – 55]. У працях, які присвячені інтерпретації твору в аспекті часо-просторової будови, увага приділяється виявленню світобачення автора і водночас загального світосприймання властивого епосі, до якої належить автор. Науковці також аналізують історичний термін, вказуючи на різне трактування терміну художній час та простір у різних дослідників [4: 264]. Н.Х. Копистянська порівнює і дає широке обґрунтування термінів *художній час* і *хронотон* посилаючись на праці Д. Ліхачова і М. Бахтіна. Дослідниця також вказує на те, що семантика терміна може змінюватись [4: 264 – 265]. Отже «художній час – це явище самої художньої тканини літературного твору, що підпорядковує своїм художнім завданням і граматичний час, і філософське його розуміння письменником» (Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. 3-изд. М., 1979. С. 211). Термін хронотон уведений російським філологом М. Бахтіним, вживається там, де досліджується органічний взаємозв'язок між часом і простором, а не просто час і простір [4: 265].

Різні дослідники по-різному трактують ці категорії. Одні вказують на суб'єктивність відчуття часу для людини та порівнюють актуалізацію художнього часу і простору в художньому та нехудожньому тексті [1: 136 – 141], інші розглядають їх як складові основних категорій художнього тексту, що забезпечують його зв'язність [2: 74 – 80], інші розглядають їх в контексті аналізу семантичного простору тексту [3: 49 – 55], де текстові категорії художнього часу і простору розглядаються разом з категоріями персонажу, як такі, що «пов'язані когнітивними об'єктивними відношеннями з категорією автора, яка представляє собою суттєву частину авторського «концепту світу, реалізованого в тексті» [3: 54]. Отже «людина», «простір» і «час» розглядаються як «домінанти семантичного простору тексту, а відповідні їм текстові категорії виконують загальні текстотвірні функції. До них відносяться моделююча, координуюча і характерологічна функції» [3: 55] (переклад мій – В.М.). Такої ж думки дотримується В.А. Кухаренко, яка вказує на те, що існує тісний зв'язок «змістовних універсалій тексту – Людини, Часу, Простору». Вони «нерідко так взаємопереплетені, що, їх неможливо розділити. Така тісна локально-темпоральна єдність називається **хронотопом**» [2: 78].

Наведемо більш повне визначення хронотопу, запропоноване О.Селівановою: «Хронотоп – вияв текстової категорії континууму, час і простір описуваних у тексті подій. У лінгвістиці тексту вважається категорією художнього тексту, сприймається читачем як час і простір художньої дійсності, модельного, імітованого текстового світу. Виявами хронотопу у тексті є проспекція – перенесення текстових подій у майбутній час і простір як прогнозування, передбачення майбутнього, і ретроспекція як повернення до минулих подій у часі та просторі художнього світу. Проспекція і ретроспекція зумовлюють стагнацію текстового континууму, що отримує статус сюжетного, на відміну від фабульного, якому притаманна послідовна хронологізація подій» [5: 655 – 656].

Проблематика часо-простору або просторово-часового континууму багатогранна і міжгалузєва про що свідчить збірник праць Міжнародного міждисциплінарного науково-методологічного об'єднання-семінару «Проблеми художнього часу, простору, ритму» [6].

Це питання залишається актуальним при застосуванні до конкретного твору, що аналізується і є необхідним при інтерпретації тексту як єдиного цілого, оскільки являється складовою формування тексту і безпосередньо приймає участь в його зв'язності (когерентності).

«Художній час – це послідовність в описуванні подій, що суб'єктивно сприймаються. Таке сприйняття часу стає однією з форм зображення дійсності, коли волею автора змінюється часова перспектива. Причому часова перспектива може зміщуватись, минуле мислиться як теперішнє, а майбутнє сприймається як минуле» [1: 137] (переклад мій – В.М.).

Що стосується простору, то він («у його художньому відображенні, на відміну від часу, більш самостійний» [2: 79]. Як відмічає Н.С. Валгіна, «простір так само як і час волею автора може зміщуватись. Художній простір створюється завдяки використанню ракурсу зображення; це відбувається як наслідок мисленої зміни місця, з якого ведеться спостереження: загальний, дрібний план замінюється крупним, і навпаки» [1: 138] (переклад мій – В.М.). Простір може також розглядатись с точки зору опису місця тим самим відображаючи настрій або звички та смаки персонажів [2: 79].

Об'єктом нашого дослідження є творчість Саллі Бомен – сучасної англійської письменниці, відомої у Великій Британії та США як журналістка, критик, редактор, а також автор нехудожньої та художньої прози. Її доробок у художній літературі складає дев'ять романів. Кожен з них заслуговує на окрему увагу. Це такі романи як «Темний ангел», 1990, «Коханці та брехуни», 1994, «Утаємничене життя», 1994, «Небезпечні зони», 1996, «Секстет», 1997, «Обман і бажання», 1998, «Розповідь Ребекки», 2001, «Ландшафт любові», 2005.

Роман «Доля» (Destiny, 1987) – це її перший роман, який не тільки не втратив своєї привабливості з плином часу, а все більше приваблює читачів і заслуговує на увагу дослідників.

Розглянемо як актуалізуються художній час і простір на матеріалі роману Саллі Бомен. У цьому конкретному випадку інтерпретації твору «Доля» правомірним буде вживання терміну хронотоп оскільки певний час, що описується, асоціюється з конкретними історичними подіями та персонажами.

Отже, хронотопна організація роману «Доля», яка охоплює період 35 років і простір кількох континентів є цікавою і своєрідною.

Роману «Доля» притаманна змістовна, а не формальна зв'язність. Це обумовлено своєрідним членуванням роману на частини і глави, які віддалені одна від одної про-

сторово-часовими вимірами. Глави містять в назві імена головних героїв, місце розгортання дії та роки, в яких ці дії відбуваються. Винятком є пролог, який так і називається і локалізує читача в просторі і часі: *PROLOGUE Paris 1959* [7: 9]. Усі інші назви містять ім'я головного героя, що задалегідь готує читача до зустрічі з певним персонажем і з перспективою отримати інформацію про нього в певному оточенні і в певний час.

Наприклад: Part One: *EDUARD London 1940; HELENE Orangeburg, Alabama 1950; EDUARD London – Paris 1941 – 1944; HELENE Orangeburg, Alabama 1955 – 1958; EDUARD Oxford – Algeria – France 1949 – 1958; HELENE Orangeburg, Alabama 1959; HELENE AND EDUARD France 1959*. Part Two: *The Search 1959*. Part Three: *LEWIS and HELENE London – Paris 1959 – 1960; EDUARD Paris – St-Tropez 1962; HELENE AND LEWIS Los Angeles 1964; HELENE Los Angeles 1964 – 1965; HELENE AND EDUARD Los Angeles 1965; EDUARD AND HELENE 1967 – 1975* [7]. Як видно з прикладів події розгортаються в ретроспекції (анафоричному) напрямку розвитку подій сюжету протягом двох частин роману. І тільки третя його частина розвивається в проспекції (катафоричному напрямку), де художній світ відображає поступальний хід розвитку світу реального. Ця частина виступає інтегруючою для створення просторово-часового континууму. І з цього моменту події розгортаються в проспекції.

На перший погляд автосемантичні фрагменти окремих частин інтегруються, зв'язуються в єдине когерентне ціле. Підпорядкованість оповіді охарактеризувати головних персонажів створює абсолютну антропоцентричність художнього тексту, в центрі якого знаходиться людина. Самі назви вказують на те, що художній час це опис людини у певному часі і також у конкретному просторі.

Отже, «антропоцентричність та локально-темпоральна віднесеність» [2: 80] як обов'язкові категорії художнього тексту допомагають читачеві слідкувати за розвитком основної ідеї (концепту).

Як видно із прикладу назв частин роман складається із прологу і трьох частин, які своєрідно побудовані в часовому та просторовому плані. Пролог «Париж 1959 року» знайомить читача з головним героєм, Едуардом де Чейвіні, який випадково зустрічається з юною дівчиною, Гелен, котра вражає його своєю чарівністю, красою, та згодом стане коханням його життя.

Історія розгортається у формі довгих розділів, в яких по черзі розповідається про Едуарда та Гелен. Назви розділів є свого роду орієнтирами, що допомагають читачеві слідкувати за хронологією подій. Перша частина зумовлює читача перенестись назад у 1940 рік до Лондону періоду другої світової війни, для знайомства з Едуардом в його юнацькі роки. Читач спостерігає як головний герой зростає у розкішному оточенні в Лондоні і Парижі в родині видатного паризького ювеліра. Отже сюжет розгортається в ретроспекції. Потім спостерігається свого роду проспекція по відношенню до розділів, присвячених Едуарду, і ми переносимось у рік 1950 до Алабами, де у сільській місцевості у жахливій бідності живе Гелен зі своєю матір'ю, яка марно мріє повернутися до Англії і намагається виховувати доньку в аристократичній манері. Після цього читач знову опиняється у Європі, в Лондоні і Парижі 1941 – 1944 воєнних років з головним героєм. І знову авторка переміщає події до Америки 1955 – 1958 років, де читач має можливість прожити непрості роки випробувань разом з головною героїнею, Гелен.

Читач попеременно перебуває у двох часових та просторових площинах, то у сорокових та у п'ятидесятих роках, то в Європі та Америці то в Африці. Таким чином авторка

знайомить читача з головними героями, чії долі розгортаються паралельно, не пересікаючись ні в часі ні в просторі.

Наступна частина охоплює період десяти років (1949 – 1958) і переносить читача спочатку до Оксфорду, потім до Алжиру і повергає до Парижу для ознайомлення з родинними стосунками та життєвими перипетіями двох братів де Чейвіні, Едуардом і Джін-Полом.

Наступний розділ «Гелен і Едуард, Франція, 1959» є визначальним оскільки головні герої роману нарешті зустрічаються, про що ми вже дізналися в пролозі, а потім губляться так само несподівано як і зустрілись. Любов з першого погляду, пристрасні почуття, які буквально поглинають головних героїв, завершуються розлукою з ініціативи Гелен. Сюжет набуває напруженості та очікування розвитку ситуації.

Частина друга «Пошук, 1959» містить тільки один розділ, назва якого відповідає змістові. Едуард постійно думає про Гелен, він нічого не розуміє, чому вона пішла від нього.

Частина третя більш послідовна в часовому вимірі і рухається лише вперед, набуваючи рис фабульного розвитку подій, якому притаманна послідовна хронологізація. Розділи цієї частини присвячені Люєсу і Гелен та Едуардові, з 1959 по 1965 роки їх життя, які поперемінно перебувають на різних континентах, в Європі та в Америці. Гелен перетворюється з невідомої провінціалки в знамениту кінозірку Голівуду. Тепер вона достойна бути разом з успішним бароном де Чейвіні.

Сюжетна лінія розгортається ще на сім щасливих років, з 1967 по 1975. Головні герої знову разом. Одружуються, у них народжується ще двоє синів, окрім їх первістка, доньки Катаріни, Кет. І коли здається, що усі перешкоди подолані і вже ніщо не завадить їх спільному щасливому життю, несподівана трагічна звітка змушує головного героя здійснити самогубство, для блага своєї родини.

Непроста доля та складна еволюція взаємних почуттів головних героїв розвивається на тлі історично значимих подій та охоплює великий проміжок часу. Це і Французько-Алжирська антиколоніальна війна другої половини ХХ століття, і часи расової напруги в Алабамі п'ятидесятих, і Лондон та Париж років другої світової війни. Супроводжуючи героїв на їх мінливому життєвому шляху, авторка дозволяє нам доторкнутися до таємниць ювелірного бізнесу, потрапити за лаштунки Голівуду та кінематографічної індустрії. Майстерність та глибина деталізації зображення різних подій та ситуацій свідчить про великий досвід та ерудованість авторки.

Слід зазначити, що дослідники відмічають наявність двох планів категорії часу – час оповіді і час події [1: 138]. В романі «Доля» авторка чітко зазначає час подій, які описуються, про що вже було зазначено. Авторська оповідь ведеться від третьої особи і здійснюється за допомогою граматичного минулого часу Past Simple і Past Perfect, кожний з них виконує певну функцію. Події, що описуються ретроспективно і виражені граматичним часом Past Simple, сприймаються як такі, що відбуваються зараз, про що свідчить використання дейктичних елементів тексту, таких як прислівники *now*, *tonight*. Наприклад: *He leaned against the windows now, and breathed against the glass* [7: 20]. *Spanish moss, Mother said it was called; it looked spooky when the light was fading. But not now. Now it was the middle of the August afternoon, and very hot, and she had made a little pile of it in the dirt of the trailer* [7: 61].

Tonight she had to lay a place at the oilcloth-covered table, with all the knives and forks and spoons in the right place [7: 68].

Past Perfect відображає події, що трапились раніше попередньо згаданої дії, або використовується для підкреслення непослідовності подій, які описуються. Наприклад: *Eaton Square was the jewel of the Duke of Westminster's London estates, and High Westminster was an old friend of his mother. The instant he had heard that she was leaving Paris, he had put his house at her disposal. For this Edouard was grateful [7: 19].* Або *He had feared, when Papa had announced that they must leave, that his mother would bury them deep in the country somewhere, for safety's sake [7: 19]. His brother, Jean-Paul, had to be in London, of course, because he had a very important job. He was on General de Gaulle's personal staff, organizing the activities of the Free French Army which would, one day soon, with a little assistance from the Allies, liberate France. His mother had always bowed to the needs and demands of her older son – Edouard wished the same were true of his own demands – and, besides, she loved London [7: 20].* Із наведених прикладів видно, як в оповіді автора за допомогою використання граматичних часів Past Simple і Past Perfect розмежовуються події, що асоціюються з теперішнім та минулим часом.

Чітке часове розмежування спостерігаємо в наступному прикладі: *Two days ago, in that elegant salon, General von Schmidt had set down his glass of Cognac. There had been a restlessness, a tension, in him, that the Baron had not seen before. He had risen and turned away to the windows [7: 127].* В цьому прикладі події, що відбулися два дні тому (*two days ago*), зображуються авторкою як віддалені в часі за допомогою Past Perfect, при цьому використовується дійсничний елемент *two days ago*, невластивий при використанні Past Perfect. Тим самим підкреслюється той факт, що в часи війни кожен прожитий день вже стає давнім минулим.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що захоплюючий сюжет, широкий діапазон часу, створений письменницею, дає змогу читачеві бути свідком різних історичних подій та споглядати панораму багатьох частин світу. Поєднання використання ретроспективного та фабульного розвитку подій змушує читача слідкувати за переміщенням головних героїв у часі і просторі і є одною з характерних рис побудови та цілісності роману Саллі Бомен «Доля». Підпорядковане використання граматичних форм минулого часу сприяє поєднанню реального та художнього часу, створеного письменницею.

Цікавим представляється актуалізація мовних засобів на рівні тексту, що буде об'єктом наших подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валгина Н.С. Теория текста: Учебное пособие. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. – Вінниця НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.
3. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: Учебник; Практикум / Л.Г. Бабенко, Ю.В. Казарин. – 2-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 496 с.

4. Копистянська Н., Приплюцька М. Питання часо-просторової термінології.// Іноземна філологія. Український науковий збірник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка. – 2003. –Вип. 114. – С. 264 – 280.

5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716.

6. Іноземна Філологія. Український науковий збірник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка. – 2003. –Вип. 114. – 309 с.

7. Beauman Sally. Destiny. – Great Britain: Bantam Press, a division of Transworld Publishers Ltd, 1988. – 960 p.

УДК 80

*Трафименкова Т.А.
(Брянск, Россия)*

СИМВОЛИЗАЦИЯ РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА В РУССКОМ ПОЭТИЧЕСКОМ ВОСПРИЯТИИ

Стаття присвячена питанню сприйняття національно-культурних особливостей відображення рослини у російській поетичній картині світу. Розглядаються реалії рослинного світу, відповідаючі у контексті російської культури у якості символів, художніх образів. Наведені факти підтверджують об'ємним ілюстративним матеріалом, відображаючим із поетичних текстів.

Ключові слова: *символ, поезія, російська культура, рослинний світ.*

Статья посвящена вопросу отражения национально-культурных особенностей восприятия растений в русской поэтической картине мира. Рассматриваются реалии растительного мира, выступающие в контексте русской культуры в качестве символов, художественных образов. Все приводимые доводы подтверждаются обширным иллюстративным материалом, отобранным из поэтических текстов.

Ключевые слова: *символ, поэзия, русская культура, растительный мир.*

The article is devoted to the reflection of the national and cultural peculiarities of the perception of plants in Russian poetical picture of the world. The species of flora are considered, presented in the context of Russian culture in the capacity of symbol and images. All the arguments, given in the article, are proved by illustrations selected from poetical texts.

Key words: *symbol, poetry, Russian culture, flora.*

Представления человека об окружающем его мире, в частности о природе, формируют глубинную основу системы его ценностей. Поэтому лексика растительного мира постоянно привлекала и продолжает привлекать внимание лингвистов. В настоящее время имеется ряд монографий, диссертационных исследований и статей, описывающих как

© Трафименкова Т.А., 2011